

NARKOTIKA-SOCIOLOGIENS HVERDAG

Af FLEMMING BALVIG

Samfundsforskningen i Danmark er ikke forvænt med sociologiske doktordisputatser. Det var således lidt af en begivenhed, da narkotikaforskeren, lic. scient. soc. Jacob Hilden Winsløw, i februar 1992 mundtligt forsvarede en afhandling for den sociologiske doktorgrad på Københavns Universitet.

I denne artikel gengives en lettere, hovedsagelig stilistisk, revideret version af førsteoppositionen. Som andenopponent fungerede den finske professor i sociologi, Erik Allardt. Opponenterne havde aftalt at gå igennem disputatsen kronologisk, hvilket indebar den konsekvens, at førsteopponenten, og derved også artiklen her, især skulle beskæftige sig med spørgsmål vedrørende afhandlingens empiriske del (den første del), medens andenopponenten især skulle beskæftige sig med afhandlingens teoretiske del (dens anden del).

1. *Afhandlingens form og indhold*

Afhandlingen har titlen: "VIDENSKABELIG HVERDAG – en sociologisk undersøgelse af forholdet mellem praksis og selvforståelse i empiriske videnskaber" (Forlaget SocPol, København, 1991). Den omfatter i alt 294 sider, hvilket kvantitativt set gør den til en lilleput for den, der er vant til bl. a. juridiske disputatser, i det mindste danske sådanne. De knap 300 sider inkluderer endda et engelsk summary på 53 sider; slutnoter og litteraturhenvvisninger på 15 sider; blanke sider, indholdsfortegnelse o. lign. på en halv snes sider, tre appendikser på i alt 45 sider og et forord på 8 sider. Tilbage bliver ca. 160 tryksider egentlig substantiel tekst i traditionel forstand.

Afhandlingen er opdelt i to dele, del I om praksis og selvbillede i udvalgte socialforskningspraktikker, meget koncentreret om narkotikaforskningen i Danmark, og del II, en mere teoretisk del om den videnskabelige hverdag, med afsæt i Alfred Schütz's teorier.

Den består af flere forskellige, indbyrdes sammenhængende lag eller temaer:

Det første tema vedrører hans teoretiske udgangspunkt. Dette er, som nævnt, Alfred Schütz's teori om hverdagen eller hverdagsverdenen, og om hvordan denne hverdagsverden bygges op gennem, at mennesker socialiseres til at se deres hverdagsverdens værdier, normer, motiver og kognitive strukturer som selvfølgeligheder.

Derefter analyserer Winsløw, hvordan også videnskaben har sin hverdag, hvortil videnskabelige forskere socialiseres, således at de ikke blot lærer sig videnskabsverdenens sociale definitioner af relevans og verdenssyn, men også

således, at forskeren lærer sig at gøre det velkendte fremmed for andre institutioner eller hverdagsverdener.

Det følgende og tredje trin eller tema er Winsløws argumentation for, hvordan der indenfor videnskaben kan være modstrid mellem, hvad man faktisk gør – praksis – og opfattelsen af, hvad man gør – selvforståelsen. At praksis og selvforståelse står i modstrid med hinanden indebærer altså ikke kun, at praksis og teori adskiller sig fra hinanden, men også at man har en falsk opfattelse af sin praksis.

Derefter påpeger Winsløw, at risikoen for en falsk og ideologisk opfattelse af ens egen praksis er særlig stor inden for socialvidenskaberne. Han hævder, at en sådan falsk og ideologisk selvforståelse har været karakteristisk for bl. a. dansk sociologi.

Som det femte trin i afhandlingens argumentation hævdes det, at dette særligt gælder for den metodik, der består i anvendelsen af kvalitative interviews, hvor primære data indsamles gennem ustrukturerede samtaler. Det empiriske materiale i afhandlingen vedrører en interviewundersøgelse, som Winsløw og den danske læge Peter Ege foretog af narkomaner i metadonbehandling i København i begyndelsen af 1980'erne.

Endelig består det sjette tema af Winsløws konklusioner om kvalitative interviews. Han har præsenteret sine resultater i forskellige publikationer, men er efterhånden i stærkere og stærkere grad kommet til den opfattelse, at den kvalitative interviewundersøgelse var fejlagtig og førte til forkerte resultater, fordi udsagn og opfattelse af udsagn var udtryk for og havde deres basis i væsensforskellige virkelighedsopfattelser.

De forskellige faser eller dele i afhandlingen præsenteres ikke i den her nævnte orden. Faktisk løber teksten i den næsten stik modsatte retning. Winsløw begynder med at analysere og kritisere de kvalitative interviews og søger derefter teoretiske forklaringer på, hvorfor og hvordan den kvalitative metodik og Winsløws egne interviewundersøgelser har været fejlagtige. Det udmærkede engelske sammendrag følger den orden, hvori temaerne er nævnt her.

Som ledetråd for den videre gennemgang skal, som nævnt, her hovedsagelig følges den danske teksts kronologiske rækkefølge, dvs. fra det empiriske til det teoretiske.

Bag dette valg af disposition ligger også det synspunkt, at hvis den empiriske del ikke er holdbar, bliver den teoretiske del jo forholdsvis uinteressant, eller i hvert fald interessant på en ganske anden måde, end Winsløw må have forestillet sig det.

2. Afhandlingens hovedkonklusion

Afhandlingen indledes på følgende meget bombastiske måde i første afsnit af forordet (s. 7):

”Den nok mest kontroversielle konklusion i denne bog er, at nutidig empirisk socialforskning, som en institution i samfundet, er en hæmsko for realiseringen af folkestyrets ideal; d.v.s. idealet om et samfund i hvilken afvejningen af uforenelige behov foregår gennem den oprigtige eller ikke-strategiske dialog mellem interessenterne.”

Herefter tilføjes det:

”Undervejs mod denne konklusion siger jeg så godt som intet om folkestyret . . .”.

Det er mildt sagt uheldigt, at afhandlingen næsten intet har at sige om væsentlige aspekter og præmisser for det, der anføres som en ”opsigtsvækkende slutkonklusion” (s. 11) og som undersøgelsens ”mest kontroversielle konklusion”.

3. *Almene spørgsmål*

Der er efter min opfattelse to områder af afhandlingens empiriske del (første del), hvor den er problematisk, eller hvor centrale problemer ikke er behandlet med tilstrækkelig dybde:

Det første spørgsmål vedrører de metodologiske og etiske fremadrettede konklusioner, analyserne og undersøgelserne giver anledning til.

Det andet spørgsmål vedrører konklusionernes generalitet, dvs. spørgsmålet om, hvorvidt de er begrænset til særlige måder at gennemføre kvalitativ socialforskning på, eller om de også har videre gyldighed til al kvalitativ socialforskning – måske endog al empirisk socialforskning i det hele taget.

3.1. *Metodologiske/etiske konsekvenser*

Det første spørgsmål om de metodologiske og etiske konsekvenser bøjes der direkte af overfor, man kunne næsten være tilbøjelig til at sige undviges der fra eller flygtes der fra, allerede i forordet. Det nævnes således, at det var det oprindelige sigte netop at være metodologisk (s. 10), men at problemstillingen har ændret sig undervejs til at være teoretisk. Lidt senere anføres det (s. 11), at det direkte ville være en fejllæsning, en slags perspektivforvridning, at tage forfatteren til indtægt for bestemte etiske/metodologiske konsekvenser.

Der er to grunde til, at det ændrede perspektiv lidt får karakter af en flugt.

Den første grund er, at der ikke er ryddet ordentlig op efter den oprindelige problemstilling. Afhandlingen er ikke gennemskrevet og gennearbejdet i forhold til det nye perspektiv. Det giver sig udslag på i hvert fald to forskellige måder. Den ene er Winsløw selv inde på (s. 10):

”En følge af, at min problemstilling ændrede sig fra at være metodologisk til at være teoretisk er, at bogens røde tråd kan være svær for læseren at følge.”

Heri kan man give Winsløw ret! Afhandlingen bliver noget rodet og usammenhængende ind imellem. Afhandlingen får lidt karakter af en slags kinesisk æske, der åbnes indefra, og hvor man ikke altid føler sig sikker på, om der ikke er flere æsker involveret, og om hvilken man i så fald befinder sig i. Den anden grund er Winsløw for så vidt også selv inde på, idet han (s. 11) taler om den "måske lovligt polemiske tone", der anvendes visse steder i bogen. Det er rigtigt, at der i særdeleshed i bogens første del anvendes et til tider endog meget moralsk og vurderende sprogbrug. Der tages explicit moralsk stilling til den måde, en række socialforskningsprojekter er gennemført på. Det er klart, at dette lægger op til og giver læseren en forventning om en fremadrettet moralsk/etisk konklusion fra Winsløws side – ikke om folkestyret, men om socialvidenskabelig praksis og forholdet mellem denne praksis og socialvidenskabernes og socialforskernes selvforståelse. Sådan som det fremstår nu, får man oplevelsen af at deltage i en slags coitus interruptus, når man bevæger sig fra bogens empiriske del, første del, til bogens anden del. Det er godt, at man er advaret i forordet, for ellers ville man blive skuffet, når man ved overgangen til anden del bliver mødt med en, i sin struktur og tilgang, traditionel sociologisk forklaringsbestræbelse, fremfor en videnskabsteoretisk/videnskabsetisk/filosofisk forholde sig til den konstaterede og beskrevne situation.

Den anden hovedårsag til, at perspektivskiftet virker som lidt af en flugt, er den manglende tyngde i de argumenter eller forklaringer, der gives herpå. Der er visse former for forklaringer, man kunne forstå, om end måske ikke fuldstændig acceptere. Argumentet kunne eksempelvis have været, at man først teoretisk måtte kunne forklare fænomenet, før man kunne forholde sig til det. Eller at man simpelthen var blevet intellektuelt opslugt og afledet af de teoretiske perspektiver. Som jeg læser afhandlingen, er det imidlertid ikke sådanne grunde, der forklarer skiftet.

Faktisk har jeg vanskeligt ved at se og forstå, hvad det er for grunde, der gives. På side 11 – stadigvæk i forordets programmerklæring – skriver Winsløw, at han ikke har gjort sig systematiske overvejelser over videnskabens formål. Efter hvad der står andetsteds (bl. a. s. 9), får man det indtryk, at sådanne systematiske overvejelser alligevel *har* fundet sted, for hvordan skulle Winsløw ellers kunne komme til at indse, som han skriver det, at et muligt konsistens- og parallellitetskrav mellem teknik og teori ikke kan gives nogen tvingende filosofisk eller metodologisk begrundelse. Hvordan skulle man kunne komme til en sådan erkendelse, som der her gives udtryk for, uden som led i eller som resultat af en systematisk overvejelse over videnskabens formål og karakter?

Det skal pointeres, at det ikke er udtryk for en abstrakt og akademisk interesse for metodologiske/etiske spørgsmål og/eller et simpelt konsistenskrav, der får mig til at betone disse spørgsmål. De udspringer af, at Winsløw i sin afhand-

ling har rejst og påvist vigtige og hidtil delvist upåagtede problemer ved en del – måske en stor del – af den måde socialforskningen indsamler sine data på. Man kan herefter ikke bare fortsætte uanfægtet. Der må nogle overvejelser på bordet om mulighedskrav, sømmelighedskrav eller hvad man nu kan kalde dem. Winsløw vil ikke tages til indtægt for det – han skriver, som nævnt, direkte, at det ville være fejl læsning af bogen – men alligevel må man håbe, at Winsløw vil 'til-lade', at læsere falder for det, der i afhandlingen omtales som fristelsen til at argumentere for – og lad mig tilføje, praktisere – en højere grad af selvbevidsthed i socialforskningen.

3.2. Konklusionernes generalitet

Det andet hovedproblem ved afhandlingens empiriske del som sådan er konklusionernes generalitet. Som den ene ende af mulighedsspektret kan man hævde, at de i afhandlingen påpegede problemer er specifikke for en afgrænset del af de socialvidenskabelige undersøgelser og metoder, og som den anden, at de gælder for al socialforskning, ja måske endog al humanforskning. Det empiriske grundlag, problemerne rejses på, er overordentligt snævert: Det er næsten udelukkende Winsløws egne undersøgelser, og herunder især en enkelt – meta-donundersøgelsen – og det er næsten udelukkende Winsløws eget specifikke fagområde, narkotikaforskningen. Andre undersøgelser og fagområder inden for sociologien analyseres næsten ikke, og i hvert fald slet ikke på nogen systematisk måde. Det giver af og til, måske endda forholdsvis ofte, udtalelserne om og vurderingerne af det, der ligger uden for Winsløws eget felt og specifikke fagområde, en ret så postulerende karakter.

Allerførst kunne man stille sig spørgsmålet: Hvis Winsløw har ret i sine grundantagelser, er socialforskning så i det hele taget mulig? Winsløws antagelser er, sådan som jeg læser og forstår dem, bl. a. følgende tre:

1. Der findes – troværdige og gyldige – socialvidenskabelige og adfærdsvidenskabelige teorier om den menneskelige interaktion, menneskers måde at reagere på, kommunikationsforløb osv.

2. Disse teorier anvendes ikke, eller anvendes forkert, af forskerne ved planlægning og praktisering af de interaktionsforløb, der indgår som de centrale elementer i interviewundersøgelser.

3. Resultatet af dette er, at den viden, der produceres på basis af interviewundersøgelserne inden for socialvidenskabene bliver behæftet med fejl, forvrængninger, manglende muligheder for at vurdere oplysningers gyldighed mv.

Dette må læses og forstås som ensbetydende med, at de socialvidenskabelige teorier bliver problematiske, og det vil vel så bl. a. sige de teorier, man skulle eller kunne benytte sig af ved fastlæggelse og brug af teknik og metode i fremtidige undersøgelser.

Er dette ikke en cirkulær argumentation? Er den logiske konsekvens af dette ikke umuligheden af en meningsfuld og sand empirisk og teoretisk socialvidenskab?

4. Om etik i socialforskningen

På et stadigt meget generelt plan kunne man fortsætte med spørgsmålet: Er socialvidenskab *etisk* mulig? Afhandlingens første kapitel er viet mulige etiske problemer ved gennemførelsen af kvalitative interviewundersøgelser.

Hovedpointen i dette kapitel er, at kvalitative interviews ofte kan medføre på forhånd – og ofte også på baghånd – uerkendte negative psykologiske skadevirkninger. Generelt set er baggrunden herfor forskningsinterviewets instrumentelle og forsker-etnocentriske karakter. Mere konkret hidrører det ifølge Winsløw dels fra hvad der benævnes disse interviews invasive karakter og dels fra hvad der kaldes den interviewedes irreparable uvidenhed eller "uopløselighed" om interviewets formål. De negative virkninger kan strække sig fra umiddelbart ubehag over skuffede gensidigheds-forventninger til langsigtede alvorlige og uoverskuelige psykiske belastninger for den interviewede. Det anføres, at risikoen for disse skadevirkninger er størst, når det er, hvad Winsløw med et – synes jeg tungt og fremmedgørende – udtryk, som han dog langt fra er ene om at anvende, kalder problembærere, såsom fattige, sindssyge, stofmisbrugere, ensomme. (Det bliver ikke mindre tungt, når den anden part i relationen, om end i anførelsestegn, kaldes for en 'problembærerforsker').

Påpegningen af og dokumentationen for disse ricisi, baseret på Winsløws egne erfaringer i metadon-undersøgelsen, er vigtig og meget interessant. Der trækkes her forhold frem, som man, efter at Winsløw har påpeget dem så klart som tilfældet er, åbenlyst nu kan sige har været viet for lidt interesse. Faktisk beskrev Winsløw allerede disse forhold i 1984 (i artiklen 'Om ensomhed og interviewundersøgelser' *Sociolog-Nyt*, Nr. 88, ss. 3–6). Det kvalitative interview vurderes næsten altid fra forskerside og forskningside og næsten aldrig fra den udspurgtes side som her.

4.1. Mulige positive virkninger

Ét spørgsmål kan man dog rejse. Det er spørgsmålet om, hvorvidt det står helt så galt til, som man får indtrykket af, og om beskrivelsen ikke bliver lidt karrikeret, og at dette skyldes, at det empiriske grundlag for besvarelsen i afhandlingen er så smalt som tilfældet er: dvs. Winsløws egne interviews samt gennemgang af et ikke nærmere specificeret antal metodebøger og undersøgelser, der er gennemført vha. deltagende observation og kvalitative interviews. Afhandlingens liste med litteraturhenvisninger er i det hele taget forbløffende kort, emnet taget i betragtning. Ofte, og med god ret, argumenteres der som bekendt i videnskaberne generelt for princippet om metodetriangulering, dvs. at det samme

fænomen belyses ud fra flere forskellige metodiske angrebsvinkler. Hvis Winsløw i stedet for eller i tillæg til sine personlige erfaringer og hans forhåbentlig systematiske gennemgang af undersøgelsesdokumenter personligt *f. eks.* havde *interviewet* nogen af de forskere, der har gennemført deltagende observation og kvalitative interviews – lad os bare sige i Skandinavien og blandt 'problembærerforskere' – er jeg sikker på, at han ville have trukket det slet så skarpt op. Der findes i hvert fald eksempler på, at disse undersøgelser permanent har ændret konkrete forskeres netværk, og at forskere har opretholdt tæt kontakt, også efter projektets gennemførelse, med alle eller en stor del af de mennesker, de er kommet i kontakt med – ja, nogle er direkte blevet opslugt af det miljø, de har udforsket.

Man skal ikke have været specielt tæt på eller nødvendigvis haft indgående kendskab til andre forskere på disse områder – forskere som har anvendt kvalitative interviews – for at vide, at nogle af de overvejelser, Winsløw efterlyser, ofte er gjort, men at de 'blot' ikke er gengivet eller medtaget i undersøgelsesrapporterne.

Det tyder på, at Winsløws opfattelse er blevet forstærket af hans ganske snævre og ensidige dataindsamling; at han faktisk kunne være kommet til en anden, eller i hvert fald mere modereret konklusion, hvis han havde nærmet sig forskerne selv som levende personer fremfor kun deres livløse efterladenskaber, bøgerne og forskningsrapporterne.

I hvert fald rejser det spørgsmålet, om denne metodik, altså de kvalitative interviews, ikke også sommetider kan have positive konsekvenser for de interviewede eller informanterne: at de umiddelbart kan give psykisk adspredelse og variation og derved afslapning i en ofte ikke alt for indholdsrig hverdag: at man kan blive umiddelbart glad for at nogen, dog bare på et eller andet plan og selv om det ikke er personligt, interesserer sig for aspekter, der har at gøre med ens liv; at det som 'problembærer' kan være befriende, måske ligefrem have en skriftestolsfunktion, at kunne komme til at tale med nogen, der på den ene side ikke er tæt på én som familie og venner, men som på den anden side heller ikke er en behandler, forhørsleder eller på anden måde en person med umiddelbar magt i forhold til én selv; at der kan udvikle sig sociale relationer ud af situationen, som ellers aldrig ville have udviklet sig; at der sidenhen kan komme forskningsrapporter og omtale af disse frem, som man som udspurgt føler sig godt tilpas ved eller ligefrem stolt over at have deltaget i; osv.

Nu har Winsløws formål ikke været at opstille en cost-benefit analyse for kvalitative interviews. Formålet har primært været at påpege den manglende *bevidsthed* om de mulige konsekvenser i det hele taget, og at dette er problematisk, bl. a. fordi disse konsekvenser *kan* være negative. Alligevel kan man vel hævde, at det forandrer situationen væsentligt, hvis det forholder sig således, at der gennemgående er en overvægt af positive konsekvenser.

Hvis det nu er tilfældet, skal vi så ikke snarere argumentere for flere af den slags undersøgelser – og så selvfølgelig på det helt *praktiske* plan forsøge at minimere risici for skadevirkninger under og efter interviewenes gennemførelse?

Det forekommer mig iøvrigt, at Winsløw slår to situationer i hartkorn med hinanden; to situationer, som burde have været adskilt. Winsløw taler i afhandlingen lidt i flæng om kvalitative interviews og deltagende observation, bl. a. er Winsløws hovedreference til metodebøger i kapitel 1 og hans udgangspunkt der (s. 17) en henvisning til og gengivelse af et citat fra en lærebog i etnografisk feltarbejde og ikke en af de efterhånden mange sociologiske lærebøger i kvalitativ interviewing. Også Cushings arbejde fra forrige århundrede, som Winsløw har trukket frem, er et feltarbejde med præg af deltagerobservation. Faktisk er vist det eneste andet eksempel på kvalitative ustrukturerede interviews i hele afhandlingen hans egen ti år gamle metadonundersøgelse. Det er rigtigt, at kvalitative ustrukturerede interviews ofte er en vigtig del og teknik i forbindelse med deltagerobservation, men det er ikke den eneste. Som ordet siger, indgår observation jo også, og normalt tillige dokumentarisk analyse. Det, jeg tænker på, er imidlertid nok så meget, at man ved deltagerobservationen typisk har at gøre med et socialt system, f. eks. en motorcykelgruppe, fanger i et fængsel, patienter på et psykiatrisk hospital, christianitter på Christiania eller hvad det nu er, og dette er vel en radikalt anderledes situation end den, Winsløw først og fremmest beskriver, som er karakteriseret ved, at en interviewer opsøger en enkeltperson på dennes bopæl?

Man savner i afhandlingen en dimensionering af det kvalitative interview og en diskussion af, hvad disse forskellige dimensioner betyder i forhold til hovedkonklusionen.

4.2. Problematikkens grænser

Dette fører da hen til det mere generelle spørgsmål, der blev rejst tidligere: Medfører Winsløws argumentation, belagt med hans iagttagelser, ikke den konklusion, at empirisk socialforskning grundlæggende er uetisk – nærmest pr. definition, når den defineres som invasiv, asymmetrisk, instrumentel, middelorienteret i sit syn på de udforskede, med en risiko der ikke er nul for – og med en hel eller delvis manglende erkendelse af – at det kan give psykisk ubehag eller det, der er værre, for 'forskningsobjekterne'?

I hvert fald kan det være vanskeligt at se, at det skulle kunne betyde andet end gradforskelle, om det er et struktureret eller ustruktureret kvalitativt interview. I virkeligheden kunne man måske argumentere for, at det strukturerede kvalitative interview, forstået som faste spørgsmål, fast rækkefølge, men åbne svarmuligheder, inden for *Winsløws* forståelsesramme, er endnu mere problematisk, fordi det er mere instrumentelt og brutalt i forhold til den orden, den

interviewede eventuelt måtte ønske at tage ting op i. For slet ikke at tale om det strukturerede interview med lukkede svarmuligheder, hvor man kunne hævde at referenceramme-påtrykningsen overfor den interviewede er maksimal.

Videre: Er post-spørgeskemaet da at foretrække? Her er der slet ikke mulighed for menneskelighed eller fleksibilitet i interviewsituationen. Spørgsmålene rammer brevåbneren anmassende i en situation og på en måde, der ingen som helst individualiseringshensyn rummer.

For måske at sætte det en lille smule på spidsen – og mest fordi Winsløw overhovedet ikke eksplicit kommer ind på andet end det ustrukturerede kvalitative interview – kunne man spørge, om det kvalitative ustrukturerede interview af alle de mulige udspørgningsmetoder, der findes, ikke indeholder det største *potentiale* for at minimere skadevirkninger af den invasion, et interview eller et spørgeskema altid repræsenterer?

For mit eget vedkommende kan jeg tilføje, at jeg ikke – i forlængelse af det tidligere fremførte – føler mig overbevist om andet, end at det måske også er den teknik, der i praksis har de mest positive virkninger over for de involverede informanter, og at derfor den problematik, Winsløw rejser, de facto er størst ved spørgeskemaundersøgelser og strukturerede interviews – om måske ikke for andet, så af de rent kvantitative grunde, at der typisk involveres langt flere personer som informanter i disse undersøgelser end i undersøgelser, der benytter ustrukturerede kvalitative interviews. Denne opfattelse er også begrundet i, at hvis man gennemfører en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse, så er sandsynligheden for, at man som forsker vil være sig bevidst, at et vist antal af de udtrukne er psykotiske, et vist antal ensomme, et vist antal fattige osv. – kort sagt problembærere eller sårbare – mindre, tror jeg, end hvis man gennemfører en lille interviewundersøgelse med en bestemt kategori af mennesker.

Indirekte forekommer det mig, at Winsløw selv fremhæver problematikens generelle karakter ved at give eksempler på, at nok er problemerne og skaderisikoen størst, når emnet for udspørgningen og selve spørgsmålene vedrører problemforhold såsom ensomhed, stofmisbrug mv., men at individuelle forskelle og særlige forhold kan bevirke, at næsten et hvilket som helst item kan aktualisere og fremprovokere psykisk ubehag eller det der er værre hos de interviewede. For egen regning kan jeg nævne spørgsmål om alder eller køn: Der findes jo angiveligt mennesker – for alderens vedkommende ikke så helt få endda – der ikke ønsker, og for hvem det vækker stærkt ubehag, at blive stillet overfor disse tilsyneladende neutrale spørgsmål.

Winsløw slipper nemt, jeg synes også nok for nemt, om ved analysen af, hvorledes det kunne være muligt at tage hensyn til, hvordan tilsyneladende uskyldige spørgsmål kan ramme ind i fortrængninger hos den interviewede og udløse utilsettede og ukontrollable traumatiske forhold for vedkommende. For det første

skriver Winsløw (s. 31), at det er bemærkelsesværdigt, at dette forhold overhovedet ikke tages i betragtning i, hvad han benævner undersøgelser af socialt problematiske medborgerkategorier. I en note til dette udsagn tilføjer Winsløw så bl. a.: "Med 'at blive taget i betragtning' mener jeg at der i selve undersøgelsens design indlægges mekanismer til beskyttelse af den interviewede mod traumatisering. Hvori disse rent praktisk kunne bestå, ved jeg ikke." For det andet rejser Winsløw – længere fremme på samme side – spørgsmålet: "Hvor mange eksempler findes der eksempelvis på, at socialforskere i planlægningen af interviewundersøgelser før mødet med den prospektive informant har indhentet oplysninger fra (f. eks.) pågældendes læge, behandler eller sagsbehandler om hvilke emner interviewerens bør undgå, respektive nærme sig med forsigtighed, alene af hensyn til interviewedes sjælefred?" *Det* må da vist først og fremmest opfattes som et retorisk spørgsmål. Winsløw har da også – skyndsomst, vil jeg tillade mig at sige – tilføjet en note. Den har følgende ordlyd: "Jeg skal ikke benægte, at en sådan fremgangsmåde ville være yderst betænkelig af andre grunde. Men den ville dog udtrykke en vis interesse for den interviewede som person".

Interviews og spørgeskemaer benyttes typisk fordi det herved vurderes muligt at få viden frem, som det ellers er meget vanskeligt eller direkte umuligt at få frem på anden måde. Det har derfor ikke så meget mening at diskutere observation og dokumentarisk analyse som mulige alternativer.

Alligevel kan man med hensyn til Winsløws etik-kritik afrundende spørge, om den ikke også rammer dokumentariske analyser, f. eks. gennemgang af sygejournaler, analyser af statistikbureauers registre mv. Denne forskning scorer ganske vist i forskningsmæssig henseende lavt på det Winsløw kalder invasivhed, men til gengæld meget højt på det han kalder uopløselighed. På et eller andet tidligere plan har dataindsamlingen jo tillige også haft en invasiv karakter, om end måske via instanser der hedder behandlere, forhørsledere, statistikere el. lign. Man kunne derfor spørge, om ikke anvendelsen af denne metode og denne slags oplysninger, vurderet i lys af den Winsløwske referenceramme, bliver en slags hæleri-virksomhed, og om man ikke afrundende kan konkludere, at denne logik fører til den konklusion, at empirisk socialforskning grundlæggende er uetisk?

5. Om teknik i socialforskningen

I afhandlingens kapitel 2 foretages der en videre reanalyse og rebearbejdning af de foretagne interviews og interviewprocessen i metadon-undersøgelsen. Perspektivet er her ikke det etiske, men undersøgelsens og metodens videnskabelige lødighed, dvs. de indsamlede data's pålidelighed og gyldighed. Der er dog det fælles perspektiv med det første kapitel, at der postuleres en grundlæggende modstrid mellem praksis og teori.

Den gennemførte analyse er meget tankevækkende. Den er også meget modig, fordi den nærmest får karakter af et selvpogør. Winsløw gennemfører en grundig analyse og demonstrerer ved analysens resultat, at det var der mange andre, der burde have gjort før ham i tilsvarende undersøgelser.

Alligevel efterlader analysen, som allerede i det væsentligste blev præsenteret i Winsløws licentiatforelæsning midt i 80-erne, nogen tvivl, måske endog skepsis, i hvert fald i mit sind. Jeg kan dog ikke klart afgøre, om denne tvivl i første række er rettet mod selve metadon-undersøgelsen og den måde denne oprindeligt blev gennemført og analyseret på, eller om den først og fremmest retter sig mod den nu gennemførte sekundæranalyse og dens konklusion – eller måske i virkeligheden mod såvel primær- som sekundæranalysen.

5.1. Kvantificering af kvalitative data

Først om selve den oprindelige undersøgelse: I sin socialvidenskabelige metodebog fra 1967 (*Theory and Methods of Social Research*, Oslo: Universitetsforlaget) tager Johan Galtung sit udgangspunkt i en såkaldt datamatrix (en tabel med variable på den ene led, undersøgelsesenhederne på den anden og målingerne som indmad). Han bruger denne til at karakterisere forskellige undersøgelsestyper med; til præcisering af videnskabelige kriterier som repræsentativitet, pålidelighed mv., og bl. a. til kritik af gængse opinionsundersøgelser. Galtungs bog handler næsten udelukkende om kvantitative metoder og er grundlæggende positivistisk orienteret i dette begrebs traditionelle betydning.

Winsløw bruger denne datamatrix som udgangspunkt, idet han dog med et mere nymodens udtryk kalder den for et register. Det fremføres (s. 45), at data til udfyldning af sådanne registre principielt kan tilvejebringes ved en hvilken som helst form for observation, og videre (nederst s. 46), at en af de hyppigst forekommende kombinationer af observationsteknik og empirisk enhed i socialvidenskabelige registerundersøgelser er kvalitative interviews med mennesker.

Derefter foretages en sammenstilling af datamatricen og dens grundkrav med karakteren af de data, der produceres i kvalitative interviews. I denne forbindelse introduceres den væsentlige sondring mellem respondentdata (mekaniske data) og informantdata (motiverede data; data der er en slags forhandlingsresultat af to levende menneskers samspil i en bestemt situation). Der refereres til, at i så godt som alle lærebøger om kvalitative interviews betones informant-synsvinklen, og Winsløw tilslutter sig også dette som den teoretisk rigtigste måde at betragte dataproduktionen på. Den er imidlertid ikke forenelig med registersynsvinklen. Registersynsvinklen, i hvert fald i den udstrækning der stilles krav om entydighed eller gyldighed af de enkelte kombinationer af variable og enheder, forudsætter respondentdata. Hvis man bruger kvalitative interviews til

at opstille et entydigt register, foretager man sig noget teoretisk forkasteligt og noget som også empirisk vil give en falsk eller ugyldig virkelighedsbeskrivelse.

På denne baggrund kan man undre sig over, hvorfor Winsløw og Peter Ege overhovedet *oprindelig* forsøgte at opstille og analysere deres oplysninger fra de kvalitative interviews i form af registre, dvs. kvantificerede oplysninger, opstillede frekvenstabeller, krydstabuleringer osv.

Formuleret på en anden måde: Hvor mange andre end Winsløw og Ege rammer egentlig denne kritik? De, der baserer sig meget på og som er de stærkeste fortalere for netop kvalitative interviews, afstår netop oftest fra efterfølgende kvantificering – ja, de afstår ikke bare af nød eller dovenskab, men de afstår netop pga. skepsis over for kvantificeringen og også ofte pga. en endnu mere grundlæggende skepsis over for en positivistisk-mekanistisk måde at drive socialvidenskab på. Afrapporteringen er i stedet typisk tekstuel med hyppige og lange ordrette interviewgengivelser. Et ikke uvæsentligt antal af disse analyser har endvidere haft karakter af deltagerobservation. Som jeg tidligere har været inde på, gør dette en meget væsentlig forskel: det ikke-atomare præg bliver åbenlyst; der tales med personerne mange gange; de observeres også; man får indirekte observationer osv. Man kan da bare tænke på, hvordan en stor del af prostitutionsforskningen og udforskningen af fangesamfund er foregået i de nordiske samfund, og for den sags skyld også væsentlige dele af den kultursociologiske tradition i Danmark.

De kvalitative interviews er efter min opfattelse både i teori og praksis langt tættere på hermeneutikken end på positivismen, dvs. på et forståelses- og fortolkningsperspektiv fremfor et beskrivelses- og forklaringsperspektiv. Særlig den såkaldte 'ny-hermeneutik', hvor en af hovedpointerne er at få forståelseshorisonter til at smelte sammen: etablering af enighed; en proces karakteriseret ved forsøg på at nå frem til et forhandlet resultat, som Winsløw formentlig ville udtrykke det. Den heri indbyggede erkendelse af at de subjektive forståelseshorisonter, f. eks. i interviewssituationerne, ikke kan overskrides, genkendes implicit eller eksplicit – med god grund, synes jeg – i mange analyser og ræsonnementer, hvor kvalitative analyser er involveret.

Billedlig talt kunne man hævde, at Winsløw og Ege i deres bestræbelser på at kvantificere data indhentet ved kvalitative interviews har forsøgt at presse citronsaft ud af en appelsin. I hvert fald savner man, også her, en ordentlig og systematisk gennemgang af og oversigt over anvendelsen af kvalitative interviews i socialforskningen og den videnskabsteoretiske forankring, de har haft.

5.2. Uoverensstemmelserne

Givet at den oprindelige undersøgelse nu engang er foretaget og analyseret på den måde som tilfældet er, kan man studere den sekundæranalyse af pålidelighed og gyldighed, Winsløw fremlægger i sin afhandling.

Det, der grundlæggende gør mig noget usikker på Winsløws gyldigheds- og pålidelighedsanalyse, er, om hans talmæssige opstillinger over uoverensstemmelser mellem ham selv og den anden interviewer og koder er simpel talmagi eller om de trods alt indeholder en væsentlig og korrekt substans. Når det umiddelbart er svært at vurdere, er det fordi uoverensstemmelserne blot i afhandlingen kvantificeres og praktisk talt ikke eksemplificeres. Det egentlige indholdsmæssige eller substantielle i uoverensstemmelserne fremgår ikke af afhandlingen.

I appendiks A i tilknytning til kapitel 2 og tabel 1 gennemgås tre mulige forklaringer på de mange uoverensstemmelser.

Det afvises for det første kategorisk, at der kan være tale om sjusk. Derimod konkluderes der noget mere forsigtigt mht. de to andre mulige forklaringer.

Om at det kunne skyldes, at der er brugt for mange kategorier ved de enkelte spørgsmål, konkluderes der således, at det "antydtes" at dette ikke er tilfældet ved at der ikke er nogen statistisk sammenhæng mellem antal uoverensstemmelser på den ene side og antal kategorier på den anden. Her har jeg dog hæftet mig lidt ved, at det af denne opstilling (s. 66) synes at fremgå, at antallet af kategorier på de variable, der overhovedet er inddraget i undersøgelsen, gennemgående ligger på omkring 10 (medianen er angivet som 5-6). Dette er omtrent det dobbelte af, hvad der er typisk for kvantitative undersøgelser. Jeg har også hæftet mig ved, at der (s. 51) er anført følgende som nummer tre af ialt fem hovedgrunde til, at pålideligheden *oprindelig* fandtes tilfredsstillende efter andenkodningen: "reduceret antallet af kategorier (d.v.s. mindsket risikoen for uoverensstemmelser mellem de to interviewere) på en fjerdedel af de resterende variable". På denne baggrund forekommer det mig svært at afvise antallet af kategoriseringer som en vigtig del af forklaringen. Hvis man over én kam reducerede kategoriernes antal til det halve, og herved lagde sig på niveau med de typiske kvantitative undersøgelser, ville andelen af uoverensstemmelser, tror jeg, blive reduceret ganske betydeligt.

Om den tredje mulige forklaring anføres, at den høje grad af uoverensstemmelse "tilsyneladende" ikke kan forklares med de søgte oplysningers art. Det er spørgsmålet, om man ikke med ligeså stor ret næsten kunne hævde det modsatte: at den store hyppighed af uoverensstemmelser tilsyneladende, for en dels vedkommende i hvert fald, kan forklares ved de søgte oplysningers art, idet man her kan hæfte sig ved, hvad der anføres som den anden ud af de fem grunde til den meget lavere uoverensstemmelse ved andenkodningen end ved førstekodningen: "(2) udelukket knap en femtedel af de oprindelige interviewvariable fra datasættet, fordi vi under den første kodning havde mistet troen på deres "målelighed";" (s. 51). Winsløws analyser på dette punkt vedrører alene materialet *efter* at disse variable er udskilt. Derfor må man spørge, om man kan tillade sig

først at udelukke de oplysninger, der bidrager til de fleste af uoverensstemmelserne, og derefter, ved at analysere *resten*, hævde at oplysningernes art tilsyneladende ingen rolle spiller.

Min samlede konklusion på dette punkt er, at jeg efter det beskrevne bestemt ikke er blevet overbevist om, at det tilstræbte meget store antal kategorier ved de enkelte variable som helhed samt oplysningernes art, ikke skulle være vigtige, måske endog *de* vigtigste forklaringer på den meget høje grad af uoverensstemmelse.

5.3. Skal metadon-rapporten kasseres?

Helt bortset fra dette vil jeg påstå, at det *væsentlige* overhovedet ikke ligger i spørgsmålet om, hvorvidt uoverensstemmelserne udgør 45 %, 35 % eller 15 %. Det væsentligste kriterium må være, om det har nogle *substantielle konsekvenser*: Ændrer det på nogen interessant og/eller væsentlig måde metadonundersøgelsens hovedkonklusioner – og ikke bare i præcisionsgrad, for det gør det naturligvis – om man lægger interviewer/koder A's datamatrix eller interviewer/koder B's til grund?

Afhandlingen indeholder ingen form for antydning af, at dette skulle være tilfældet. Metadonundersøgelsens hovedkonklusioner synes stadig at stå ved magt. Det kan man glæde sig over, fordi disse konklusioner var interessante. Til gengæld svækker det alvorligt den videre betydning af den nu gennemførte analyse.

6. Om strategi i socialforskningen

I kapitel 3 behandles spørgsmålet om, hvad det egentlig er for typer af problemstillinger, sociologien og sociologerne burde beskæftige sig med. Mere konkret er det et forsøg på gennemgang af tyve års sociologisk narkotikaforskning i Danmark; altså, igen, det område der har været Winsløws eget forskningsområde og hvori han selv har direkte erfaringer.

Der er to hovedspørgsmål, jeg her skal tage op til diskussion i forbindelse med strategier i socialforskningen. Det første er af empirisk art, det andet mere teoretisk eller kundskabssociologisk.

6.1. Materialets empiriske karakter

Først det empiriske. Det materiale, Winsløw tilstræber analyseret, er den forskning i narkotikasørgsmålet, som i Danmark arbejdende sociologer deltog i over en tyve-års periode, fra 1965 til 1984. Heri ligger altså en afgrænsning til et bestemt *forskningsområde*, til en bestemt *forskningsprofession* og til en bestemt *periode*.

Perioden anføres til 1965–1984 (s. 73), og denne afgrænsning gentages et par gange i det følgende, bl. a. også i overskriften til afsnit 3.2. Herefter forsvinder

1984, systematisk så vidt jeg kan se, ud af billedet, og sommetider, men ikke systematisk, 1965 og 1966. Det sidste skyldes vist, at der først blev publiceret fra 1967, men hvad med 1984? Når der er grund til at nævne denne tilsyneladende petitesse, er det fordi Winsløws egen, interessante, licentiatafhandling (*Narreskibet. En rejse i stofmisbrugerens selskab fra centrum til periferi af det danske samfund*. København: SocPol) netop stammer fra dette år, og at det derfor er uklart om denne er omfattet af analysen og dens konklusioner (om elendigheden af dansk, sociologisk narkotikaforskning).

Med hensyn til *forskningsprofessions-afgrænsningen* (jf. note 5, s. 79) kunne man måske godt diskutere såvel inklusionen af sociologistuderende som sociologilærere, der ikke er sociologisk uddannede, som, på den anden side eksklusionen af visse psykologer og jurister uden lærerstillinger i sociologi, der forskningsmæssigt har interesseret sig for sociologiske aspekter.

Mere interessant er imidlertid *forskningsområde-afgrænsningen*, dvs. afgrænsningen af hvad der betragtes som 'narkotikaforskning'. Det er den der er mest interessant, fordi det er den, der har størst betydning for vurdering af bærekraften i Winsløws konklusioner i dette kapitel. Desværre er det også det af de tre afgrænsningskriterier, der står mindst om i afhandlingen. Umiddelbart ser det ud som om, der som kvalifikationskriterium har skullet stå noget i overskriften eller i en underrubrik om narkotika.

Der er i hvert fald to grunde til at stille spørgsmålstegn ved denne fremgangsmåde. Den ene er pragmatisk, den anden mere principiel.

Den pragmatiske er selvfølgelig, at overskrifter mv. ikke altid er et tilstrækkeligt grundlag. Jeg har ikke gjort noget forsøg på *systematisk* at kontrollere Winsløws materiale på dette punkt, men bare ud fra mine egne, helt personlige umiddelbare erfaringer, kan jeg da konstatere, at Winsløws materiale ikke er komplet.

I 1976 blev der på Københavns Universitet publiceret en forholdsvis tyk stencileret rapport med titlen: *Politiets virksomhed i Christianiaområdet*. Denne var forfattet af juristerne Jørn Vestergaard og Henning Koch samt undertegnede. Hovedpointen i denne analyse fremgår for så vidt af titlen på en sammenfattende artikel, der samme år blev publiceret i *Juristen & Økonomen* (nr. 18, ss. 285-304). Titlen på denne artikel var: *Politiets arbejdsindsats som kriminalitetmålestok - Rapport om Christiania*. Analysen drejer sig for en stor del om narkotikaproblemet, men ikke om de spørgsmål der vedrører stofferne, hvem stofmisbrugerne er, sælgerne el. lign. Den omfatter derimod en empirisk analyse af kontrolapparatet i forbindelse med stofferne, og kontrolapparatets måde at legitimere sin egen indsats på, og især ekspansion af denne indsats. Jeg skal ikke gå nærmere ind på konklusionen, som kan siges at være beskrivelse af en kontrolcirkel eller kontrolspiral: Politiet øger sin indsats - denne øgede indsats

giver anledning til flere kontakter og anholdelser – statistik for kontakter og anholdelser fremlægges og fremstilles som kriminalitetsstatistik – dette bruges som baggrund og begrundelse for ønske om yderligere indsats osv. I et arbejde fra 1978 (*Angst for kriminalitet*. København: Gyldendal) er disse mekanismer viderebehandlet mere teoretisk og principielt.

Den rapport, Balvig, Koch & Vestergaard udarbejdede, er bestemt ikke nogen åbenbaring af en forskningsrapport. Analysen nævnes alene her som et af mig kendt eksempel på, at Winsløws områdeafsøgning ikke har været helt grundig og systematisk nok – og fordi, det *var* et studie, der var anderledes på den måde, at det var *kontrollsystemet*, der blev fokuseret på (og som er den type forskning Winsløw netop bl. a. efterlyser) – og at det, og dets teoretiske viderebearbejdning, blev publiceret i en periode, hvor Winsløw med fremhævet skrift, man kunne fristes til at sige med flammeskrift, skriver: "*I ti-året 1974–1983 beskæftigede ingen dansk sociolog sig således teoretisk med nogen side af narkotikaspørgsmålet!*".

6.2. Skal narkotikaforskning dreje sig om narkotika?

På et mere principielt plan vil jeg hævde, at man kan lave megen god sociologisk narkotikaforskning uden overhovedet at nævne narkotika med et eneste ord og uden et empirisk materiale, der fokuserer på denne problematik. Måske kan man endog gå så vidt – det er jeg dog lidt mindre sikker på – at man kan sige, at den væsentligste forskning på et område ofte er den, der laves på andre områder. Det er nemlig denne forskning og disse undersøgelser på andre områder, der tit giver den mest relevante og interessante *perspektivering* – proportionering – af et felt, især på områder der omhandler sociale problemer, afvigelser o. lign. I hvert fald *hænder* det, at det forholder sig sådan. Blot for illustrationens skyld, skal jeg igen eksemplificere fra et af de forskningsområder, jeg selv har været involveret i, relateret til det tidligere nævnte.

Dette område er befolkningens holdninger til og følelser overfor kriminalitet, specielt angst for kriminalitet. Hvis jeg skulle gøre en status på dette område *på samme måde*, som Winsløw har gjort det på narkotikaområdet, så ville jeg konkludere, at der er foretaget bemærkelsesværdigt få studier – at der i disse studier ikke er megen teori – og at de især drejer sig om hvem der er bange, dvs. de ængsteliges ontologi. Dette ville jeg imidlertid mene ville være ganske urimeligt, fordi der på andre områder findes forskning, eksempelvis omkring følelser overfor handicappede, holdninger til straf osv., samt på et mere generelt plan om befolkningens dagligdag og hverdag, som er yderst relevant og som mere eller mindre overflødigger konkret eller specifik forskning om netop angst for kriminalitet. Samtidig vil jeg så også hævde, at den vigtigste og måske mest gyl-dige viden, vi i dag har om kriminalitetsangstens betydning for danskere, hid-

rører fra interviewundersøgelser, hvor der ikke er stillet ét eneste spørgsmål om angst for kriminalitet, men 'kun' generelle spørgsmål om hvad folk tænker på, drømmer om om natten, foretager sig i det daglige o. lign. – den såkaldte almene dagligdags- eller hverdagsforskning.

En så snæver opfattelse og områdeafgrænsning, som Winsløw har anlagt vedr. 'dansk sociologisk narkotikaforskning' er ikke bare urimelig. Den kan også føre til fundamentale fejlfortolkninger, og i hvert fald til ganske overflødig repetitiv forskning. Man kan vende det om og spørge, om ikke de mange mulige konkrete sociale problemområder som narkotika, butikstyveri, rygning, spil, drikkeri, tipning osv. osv. ikke bør optræde som sociologiske *randområder*, når man opgør dem på den måde som Winsløw gør. Er det ikke et *sundhedstegn*, at højst 5 % af den sociologiske energi siden midten af 60-erne er blevet viet det der *eksplicit* kaldes narkotikaforskning?

6.3. Uoverensstemmelse mellem teori og praksis?

Det andet hovedspørgsmål i forbindelse med Winsløws strategiovervejelser er det teoretiske. Formentlig for at opretholde en vis konsekvens eller logik i afhandlingen, skriver Winsløw bl. a. i kapitel 3 (s. 72): "Også her er formålet at eksemplificere forekomsten af uoverensstemmelser mellem praksis og selvforståelse og mellem faktisk og teoretisk forventelig selvforståelse i den empiriske socialforskning, som i dette eksempel falder sammen, fordi den udførte forskning hævder at være noget (nemlig sociologisk), som den ikke er."

Lige så rigtige Winsløws påstande om sådanne praksis-teori-uoverensstemmelser i kapitlerne om etik og teknik principielt forekommer mig at være, lige så problematiske synes jeg de er i dette kapitel om strategi. For den sociologiske narkotikaforsknings del forekommer der mig tværtimod at være en tæt *overensstemmelse* mellem den teoretiske selvforståelse og dens praksis – og også mellem den generelle sociologiske teoretiske selvforståelse og praksis. Mærkværdigvis, mærkværdig i forhold til Winsløws indgangsbøn i kapitlet, synes jeg også han i vidt omfang *selv* siger det samme.

For den generelle danske sociologiske vedkommende er forholdet det, at den fra en snæver, meget positivistisk og meget bindestregs-accepterende orientering i slutningen af 60-erne og intensiveret ind i 70-erne bevægede sig mod en mere teoretisk, og blandt de teoretiske muligheder en mere marxistisk, og en mere bindestregs-fjendtlig orientering. En sådan orientering mod, hvad der opfattedes som de grundlæggende økonomiske strukturer i samfundet og den teoretiske udforskning og udspecificering af disse, prioriterede – vil jeg hævde, og det er den vigtige pointe her – teoretisk naturligt og logisk, sociologisk beskæftigen sig med og udforskning af de såkaldte narkotikaproblemer langt nede på listen.

For de, trods denne mainstream-tendens, overlevende lommer af interesse for empiriske studier af noget der opfattedes som udkantsfænomener var situationen den, at man var viderebringere af eller oplært i meso- og mikroteorier som Howard Beckers analyser, Goffmans teorier, teserne om diffusion, to-trinshypotesen, Cloward & Ohlins af Merton inspirerede struktur-funktionalistiske teori, Cohens samt Bloch & Niederhoffers hermed beslægtede antagelser m. fl. At disse forskere, herunder Winsløw selv, med netop disse selvforståelser forskede i narkotika og på den måde og i de delproblemer, som tilfældet var, forekommer mig lidet overraskende, og repræsenterer i hvert fald ikke, som jeg ser det, en grundlæggende uoverensstemmelse.

Selv skriver Winsløw da også om ontologiseringen af narkomanen: "For sociologer ville påkaldelsen af social frit svævende somatiske eller psykiske faktorer i sagens natur have været uacceptabel. Derfor greb sociologien til den socio-økonomiske determinisme som forklaringsmodel: Narkomanen er et produkt af mikro-sociale faktorer, hvis fordeling i befolkningen er bestemt af makro-sociale faktorer, som alle i sidste ende antages at kunne føre tilbage til (det senkapitalistiske industri?)samfunds dominerende strukturer." (s. 101).

Det får mig til at rejse spørgsmålet, om det her ikke nok så meget drejer sig om en *teoretisk uenighed*, en uenighed mellem Winsløws teori i skrivende stund sidst i 80-erne på den ene side, og så den teori der var dominerende og som danske sociologer voksede op med fra midt i 60-erne og en del år fremefter på den anden og den heri indbyggede strategiske uenighed om hvad sociologi er og bør være.

Dette spørgsmål giver endvidere basis for yderligere at spørge, om Winsløws fremgangsmåde og kritik ikke både er noget ahistorisk og usociologisk. På en vis måde er det lidt for let, lidt for usociologisk og lidt for moralsk – Winsløws sprogbrug i dette kapitel er meget fordømmende og nærmest hånlig – at komme 20–25 år senere og sætte sig op som dommer over, hvad narkotikasociologen *burde* have beskæftiget sig med.

Desuagtet skal det tilføjes, at jeg substantielt overvejende er enig med Winsløw i de temaer, problematiseringer og synsmåder, han anfører som eksempler på 'ren' eller 'god' narkotika-sociologi, og det er for så vidt det vigtigste, fordi der også heri ligger et vist program for fremtiden.

Enigheden mellem Winsløw og undertegnede er større for nogen temaer end andre, og det undrer mig lidt, at de blot anføres som eksempler og ikke er udformet på en mere systematisk måde. Det er måske baggrunden for, at de sommetider har en tendens til at blive mere ren Winsløw end ren sociologi; to størrelser, der dog heldigvis ofte er sammenfaldende!

Blandt andet anføres som et af eksemplerne på de 'reneste' og vigtigste sociologiske problemstillinger følgende: "Narkotikaproblemets konsekvenser for den

terapeutiske anvendelse af misbrugte stoffer." (s. 79). Dette eksempel, synes jeg, er lidt mere ren Winsløw end ren sociologi.

Et andet eksempel på denne liste over 'rene' sociologiske problemstillinger er følgende: "Hastigheden i spredningen af nye (rusmiddel)vaner i forskellige befolkningssegmenter" (s. 78). Nu er der det særlige ved dette tema, at det *blev* der faktisk forsket i. Der er endvidere det særlige ved dette tema, at herunder falder Winsløws egen forskning dengang. Heraf kan udledes, og det gør Winsløw også eksplicit opmærksom på, at han anser sin egen forskning på dette tidspunkt som hørende til de få undtagelser fra den sociologiske narkotikaforskningens daværende elendighed.

Winsløw beklager i denne forbindelse meget (s. 102), at diffusionsundersøgelserne ophørte i 1972. Hans forklaring herpå tror jeg simpelthen ikke på: at det skulle være fordi narkotikaspørgsmålet i 1972 var blevet ". . ."så alvorligt" et problem "ude" i samfundet, at man ikke længere kunne beskæftige sig med det ud fra noget så, i sammenhængen, frivolt som "grundvidenskabelig nysgerrighed". Spredningsperspektivet, og de undersøgelser der blev gennemført i forlængelse af dette perspektiv, havde da umiddelbart praktiske perspektiver: Hvor langt og hvor hurtigt, hvorfor og hvordan stofferne spredes er da umiddelbar og politisk set letforståelig nyttig viden?

Forklaringen er snarere en ganske anden og noget mere sammensat. For det første kan det ses blot som ét udtryk for det almene stop for empirisk sociologisk narkotikaforskning, der finder sted omkring dette tidspunkt, og som bl. a., som jeg har været inde på, har sin baggrund i nogle fundamentale nyorienteringer i sociologien som sådan. Disse nyorienteringer, de marxistiske, går i hvert fald ikke i retning af et mere snævert pragmatisk perspektiv. For det andet kan en del af forklaringen også være, at stoppet var en effekt af resultaterne af de seneste gennemførte undersøgelser. Disse viste en opbremsning i spredningen (af hash) i hvert fald i Københavns-området. Derved aftog den empiriske/praktiske interesse for problematikken. For det tredje: Når de ikke blev videreført, mener jeg, at en meget vigtig årsag var, at de involverede ikke fremkom med eller ikke formåede at fremkomme med projekter af tilstrækkelig *teoretisk* tyngde og interesse – grundvidenskabelig tematisering om man vil – til at fænge andre for projekterne. De blev hængende i nogle forholdsvis simple betragtninger og hypoteser om en logistisk kurve og ikke dybtgående gennemteoretiseret med hensyn til, hvilke forhold der påvirker denne kurves form, højde mv. I afhandlingens appendiks B kommer Winsløw med nogle få ansatser til hvad en sådan teori, og de heraf afledede undersøgelser, kunne have drejet sig om. Desværre må det konstateres, at dette er 20 år for sent.

7. Afslutning

Afslutningsvis skal det fremhæves, at der, som fremgået, er meget at kritisere i forbindelse med den foreliggende afhandling. Men der er også meget at glædes over. Når det kritiske har fået overhånd i denne fremstilling, skyldes det ikke mindst traditionen i forbindelse med oppositioner ved doktorafhandlinger. Denne tradition tilsiger opponenterne en rolle som djævlens advokater. Det må derfor være på sin plads at bruge de sidste linier på at fremhæve nogle af de positive sider ved afhandlingen.

Løsrevet fra sin institutionelle kontekst og fra den kontekst som forfatteren personligt repræsenterer, dvs. vurderet ud fra mere almene videnskabelige og sociologiske kriterier, vil jeg for det første fremhæve og konkludere, at der er tale om et videnskabeligt vigtigt bidrag til den sociologiske metodediskussion og den sociologiske meta-diskussion i det hele taget.

Set fra sin konstitutionelle kontekst, i kontekst af sociologien som et konkret fagområde i Danmark netop nu, vil jeg for det andet fremhæve, at afhandlingen er fremkommet på et gunstigt tidspunkt. Universitetssociologien i Danmark har været inde i en meget alvorlig krise. Jeg skal ikke gå nærmere ind på den her, heller ikke på spørgsmålet om i hvilket blandingsforhold denne krise er politisk eller faglig, men blot konstatere, at sociologien som fag i Danmark netop i disse år har behov for intellektuelle håndsrækninger. Vi er ikke forvænt med sociologiske disputater i Danmark, og at der foreligger én netop nu, bør styrke sociologien såvel udadtil som indadtil. Den viser – Winsløws afhandling viser – at der *kan* dyrkes og udvikles sociologi på et solidt videnskabeligt niveau i Danmark.

Endelig fremstår afhandlingen, for det tredje, også som vigtig, måske endog nødvendig, når det perspektiv, den vurderes i, er forfatterens person og biografi. Det kan være frugtbart at anlægge litteraturanalytiske synsvinkler på samfundsvidenskabelige værker. Et af de principper, en del litteraturforskere anvender overfor skønlitterære værker, lyder som følger: Ethvert sandt forfatterskab har sin rod i forfatterens levned. Overført som ledetråd for bedømmelse og analyse af samfundsvidenskabelig virksomhed vil dette princip kunne formuleres på følgende måde: Enhver sand samfundsvidenskabelig analyse har sin rod i samfundsforskerens levned. Det kan også udtrykkes normativt: Enhver sand samfundsvidenskabelig analyse *bør* have sin rod i samfundsforskerens levned.

Heri ligger i første række en udfordring vendt mod sondringen mellem objekt og subjekt. Der ligger et krav om at forfatteren, forskeren, virkelig tager sine egne oplevelser, iagttagelser, erfaringer og opfattelser seriøst; at han eller hun til stadighed fører en alvorlig ment dialog med sig selv, og at han eller hun er villig til at sætte disse processer og overvejelser, hvor personlige de end måtte være, på ord og offentliggøre dem. Den foreliggende afhandling er et modigt eksempel

herpå. Ved gennemlæsning af afhandlingen, især den første del som jeg her har beskæftiget mig med, bemærker man til stadighed dens private karakter – den Winsløvske biografi – men fordi den behandles så seriøst og så hudløst får den en almen og principiel vigtig sociologisk betydning.

For den der kender Jacob Winsløw godt i forvejen er det ikke overraskende, at afhandlingen indeholder det den gør. Den der ikke kender Jacob Winsløw lærer sig temmelig meget om *ham* og *hans* biografi ved læsningen af afhandlingen. Der findes i socialforskningen utallige eksempler på, at beskæftigelse med metode, videnskabsteori mv. har fungeret som en intellektuel flugt væk fra mere 'egentligt' sociologisk arbejde med teori og empiri. Den proces, Winsløw har været igennem, har været nødvendig for ham. Han har i en vis forstand ikke kunnet gøre andet i den nuværende fase af sit forskningsliv. Det er i dette tilfælde *ikke* en flugt væk fra det svære og egentlige, men et udtryk for en nødvendig konsekvens af en seriøs forskers hidtidige biografi.

Adresse: Flemming Balvig
Kriminalistisk Institut
Københavns Universitet
Sct. Peders Stræde 19
DK-1453 København K